

DUPKA GYÖRGY

„ÉN ISTENEM, A KERESZTET VÁLLAINKRÓL VEDD LE!”

TRAGIKUS SORSÚ KÁRPÁTALJAI GULAG-ELÍTÉLTEK,
MÁRTÍROK PANTEONJA (ADATTÁRA), 1944–1970

XVII. rész

„Igazán csak azok halnak meg, akiket elfelednek.”

17. A KÁRPÁTALJAI UKRÁN NEMZETI VONAL FELSZÁMOLÁSA (1944–1947)

17.1. MAGYAR–CSEHSZLOVÁK ÁLLAMPOLGÁRSÁGÚ UKRÁN NACIONALISTA
SZERVEZETEK TAGJAINAK FELKUTATÁSA, LETARTÓZTATÁSA

Az eddig ismertetett adatok szerint 1944. augusztus 18-ig a 4. Ukrán Front kidolgozta a Kárpátok–Ungvár hadműveleti tervet, amely magába foglalta Kárpátalja elfoglalását, és ezzel párhuzamosan a SZMERS Főparancsnoksága hozzálátott az Ukrán Nemzeti Egyesülés, az UNO (Ukrajinszke Nacionalne Objednanja) párt tagjai, valamint Kárpáti Ukrajna (1938–1939) vezető politikusai felkutatásával, letartóztatásával kapcsolatos akcióterv elkészítéséhez.¹

Mégis miért rendelte el a SZMERS kémelhárító szervezete a letartóztatásokat? Erre kimerítő választ ad az SZSZKSZ Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Nyomozati Főosztály 1. ügyosztály 3. alosztály vezetőjének „szigorúan titkos” jelzéssel ellátott Igazolása/Rendelete², amely számunkra is ismert tényeket közöl arról, hogy a Magyarországhoz, majd Csehszlovákiához tartozó Kárpátalján különböző burzsoá-nacionalista szervezetek léteztek. Ezek közül mérvadó szervezetnek számít az Ukrán Nemzeti Egyesülés, a Proszvita nacionalista szervezet, a Plaszt ifjúsági nacionalista szervezet és a Szics-gárda fegyveres testület. Ezek a szervezetek jelentős

¹ Az Ukrán Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Levéltára, fond 5.,138. sz. ügyirat.

² KTÁL, fond 2558, leírás 1.ügyirat 5386., lap 287-288.

mennyiségű szovjetellenes és nacionalista jellegű kiadványt jelentettek meg. Az ukrán lakosság körében burzsoá-nacionalista propagandát folytattak. Az 1938-as bécsi döntés után Kárpátalján burzsoá-nacionalista kormányt hoztak létre, amelynek **Avgusztin Volosin** a vezetője, ugyanebben az évben az ukrán nacionalisták kezdeményezték az úgynevezett Kárpáti Szics állampártja, az Ukrán Nemzeti Egyesülés létrehozását.

Avgusztin Volosin, az ukrainofil mozgalom kárpátaljai vezetője.

Forrás: RIZO, 1.2003.65.

A Volosin-kormány a fasiszta Németország felé orientálódó OUN támogatásával Hitlernek felajánlotta saját szolgálatát a Szovjetunió elleni harcban, szovjetellenes agitációt folytatott, a Szovjetunióval szimpatizálókat terrorizált. Ennek az elsődleges dokumentumnak az alapján lépett akcióba a szovjet kémelhárítás.

Kárpátalja elfoglalása után a szovjet büntetőszervek a fenti rendelet szellemében jártak el. A SZMERS és az NKVD helyi vezetői a csoportok, pártok, szervezetek tagjainak leszámolásában, a lakosság megszürésében, az etnikai tisztogatás megszervezésében, az úgynevezett népellenes felkutatásában, azonosításában, Kárpátalja csehekől történő elcsalásában megbízható, helyi ismeretekkel rendelkező partnereik voltak.

Munkájukat odaadóan segítette a Sztálinhoz és pártjához hű **Ivan Turjanica**, Kárpátalja kommunista vezére és hívei. A Turjanica-csapat „belső körének” tagjait az NKVD Moszkvában képezte ki. A kárpátaljai száрма-

zású kommunista bosszúállók az ukrán nemzeti mozgalom, az ukrainofilek elfogott vezetőit is likvidálták, „sokan vesztették életüket a nyomozás során az állambiztonsági minisztérium, illetve a SZMERS kémelhárító szervezet kínzókamráiban, egyeseket pedig úgynevezett szökési kísérlet közben vagy más körülmények között lőttek agyon.”³

17.2. LETARTÓZTATÁSOK AZ ELSŐ HULLÁMBAN

Első nagy fogásuk 1944. november 16-án volt, amikor **Andrij Voront**⁴, az UNO párt főtitkárát sikerült kézre keríteniük. A többszörös kínvallatásnak meglett az eredménye, válogatott eszközökkel szedték ki **Voronból**, kulcsfontosságú áldozatukból pártjának és a Kárpáti Ukrajna vezetőinek, valamint más illegalitásban ténykedő nemzeti ukrán szervezetek aktivistáinak neveit, lakcímeit.

Ugyanezen év novemberében Huszton előállították⁵ **Bracsajko Julijt/Bracsajko Gyulát**⁶, a Kárpáti Ukrajna pénzügy- és kommunikációs miniszterét, ez év decemberében **Dmitro Klimpuszt**⁷, a Szics-gárda parancsnokát és fivéreit, **Vaszil Klimpuszt, Ivan Klimpuszt, Bacsinszkij Edmund/dr. Bacsinszky Ödön**⁸ belügyminisztert, **Revaj Fedort/Révay Ferencet**⁹, az UNO egykori elnökét és más funkciót betöltő tagokat.

³ ALEKSZEJ KORSZUN, a KGB kényszernyugdíjazott ezredese, a Kárpátaljai Területi Rehabilitációs Bizottság tagja: *Bevezető sorok a kárpátaljai magyarok emlékkönyvéhez*. In: „Keressétek fel a sírom...” Szolyvai emlékkönyv 1944–1959. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004., 36.

⁴ **Voron Andrij Mihajlovics** (NagyLucska, 1901-1962) tanító, újságíró, politikus, az UNO párt főtitkára, Avgusztin Volosin küzdőtársa. A SZMERS 1945 júliusában letartóztatta, a nyomozó tiszték máig ismeretlen okból szabadon bocsátották.

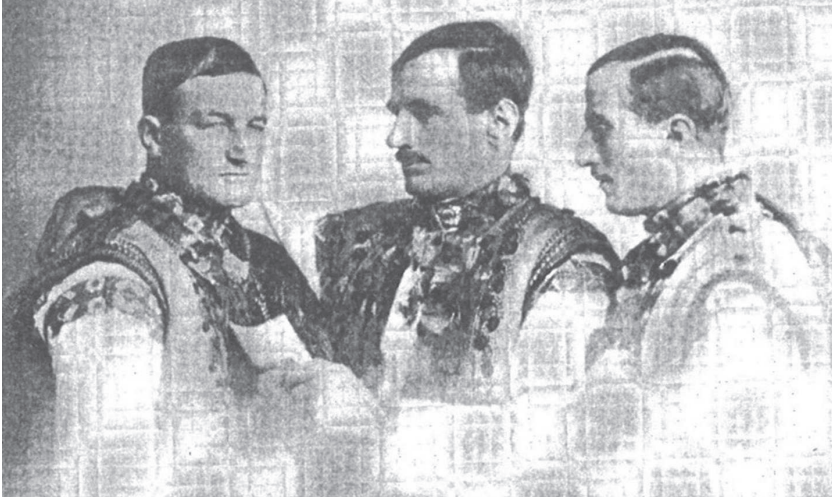
⁵ KTÁL, fond 2558, leírás 1. ügyirat 1678., lap 29-32.

⁶ **Bracsajko Julij/Bracsajko Gyula** (Huszt, 1879–Ungvár, 1955) ügyvéd, a Kárpáti Ukrajna pénzügy- és kommunikációs miniszterét a SZMERS 1944 őszén letartóztatta, a Donyeck megyei jenakijevei NKVD-haláltáborba hurcolta, szerencsésen hazatért, Ungváron hunyt el.

⁷ **Klimpus Dmitro Ivanovics** (Körösmező, 1897–1959) A Szics-gárda parancsnoka, Avgusztin Volosin küzdőtársát fivéréivel együtt (**Klimpus Vaszil, Klimpus Ivan**) a SZMERS 1944 novemberében letartóztatta és az NKVD jenakijevei táborba hurcolták. Szabadulása után újra 8 évre elítélték. Büntetését letöltötte, a GULÁG-lágerből rokkantan hazatért, hónapokkal később elhunyt.

⁸ A magyar forrásokban **dr. Bacsinszky Ödön** (Técsői j. Kalini, 1880.jún.3.–Jenakijevo, 1945) ügyvéd, Ungvár polgármestere, a csehszlovák parlament szenátora, a Bródy- és a Volosin-kormány belügyminisztere. A Donyeck megyei Jenakijevoában állították bíróság elé. A GULAG-ra akarták vinni, de még az ítélet kihirdetése előtt súlyosan megbetegedett és 1945-ben meghalt.

⁹ **Revaj Fedor/Révay Ferenc** (Nagybereznai j., Mircsa, 1890 –Jenakijevo, 1945. január 25.?) ukranofil politikus, az Ukrán Nemzeti Egyesülés (UNO) párt vezetője, Kárpáti Ukrajna Szojmjának (parlamentjének) képviselője, majd elnökhelyettese. A sztálini megtorlás áldozata.

A legendás Klimpus-fivérek: Dmitro, Vaszil, Ivan.

Forrás: RIZO,1.2003.74.

A szlovákiai Mezőlaborcon „horgukra akadt” **Volodimir Ivanovics Bircsak**¹⁰ irodalmár, valamint **Szemen Pilipovics Juszkiv**¹¹ rahói ügyvéd. A SZMERS „operscsoport” markából kicsúszott **Revaj Julij/Révay Gyula**¹² miniszterelnök, külügyminiszter, **Avgusztin Stefan**¹³, a Kárpáti Ukrajna Szojmjának elnöke, **Sztepan Roszoha**¹⁴, a Szics-gárda legfelsőbb

¹⁰ **Bircsak Volodimir Ivanovics** (1881–1952) ukrán filológus, irodalmár, a lembergi megye szülőtte 1939-től Avgusztin Volosin küzdőtársa, a Kárpáti Ukrajna oktatási minisztériumának tisztségviselője. A SZMERS Prágában letartóztatta. A bíróság GULAG-rabságra ítélte, az irkutszki terület egyik munkatáborában hunyt el.

¹¹ **Juszkiv Szemen Pilipovics** (Szokolja, 1896-?) a lembergi egyetemen szerzett jogi diplomát, majd Kárpátalján, többek között Rahón ügyvédként tevékenykedett, Avgusztin Volosin küzdőtársát 1950. július 19-én 10 évi GULAG-rabságra ítélték. 1989-ben rehabilitálták.

¹² **Revaj Julij/Révay Gyula** (1899–1979) Révay Ferenc mártír testvére, a Volosin-kormány posta, távirati és ügyi minisztere. 1944-ben a szovjet haderő elől Szlovákiából Németországba, majd az USA-ba menekült. New York-ban hunyt el.

¹³ **Stefan Avgusztin Omeljanovics** (1893–1986) a beregszászi gimnázium és az ungvári papi szeminárium elvégzése után Avgusztin Volosin küzdőtársa, a Kárpáti Ukrajna nagykövete, a Szojm elnöke. 1944 előtt Pozsonyban telepedett le, a háború után az USA-ba emigrált, ahol haláláig az Egyesült Államok egyedüli ukrán tannyelvű leánygimnáziumának professzora volt.

¹⁴ **Roszoha Sztepan Jurijovics** (Kövesliget, 1908–Toronto,1986) ügyvéd, újságíró, szerkesztő Avgusztin Volosin küzdőtársa, a Kárpáti Ukrajna nagykövete, a Szojm alelnöke. 1945 után Prágából Kanadába menekült, Torontóban hunyt el.

parancsnokságának tagja, **Volodimir Komarnickij**¹⁵, a Kárpáti Ukrajna autonóm kormányának kabinetfőnöke, a propagandaosztály vezetője, akik titokban nyugatra távoztak. Ugyancsak elkerülte a letartóztatást **Vaszil Grendzsa-Donszkoj**¹⁶, aki Pozsonyban élt és dolgozott.

Bródy Andrásék esetéhez hasonlóan **Volosin** munkatársait is az USZSZK büntető törvénykönyvének az 54-1. „a”-tól az 54-14. paragrafusáig terjedő cikkei alapján vádolták meg „ellenforradalmi célzatú” tevékenységgel.

Érdekes tudni, hogy a „volosinisták” esetében kik voltak a kihallgató tiszték. Íme néhány név. A SZMERS kárpátaljai központi parancsnokságának nyomozói: **Vajndorf, Marcsenko, Polievics, Szosznoj, Saprackij, Szolovjov**. A KGB kárpátaljai főosztályának nyomozói: **Balasz, Vaszilevsz-kij, Vinokurov, Gavrilov, Gurjev, Zudov, Akszonov, Pacula, Petrenko, Sznyeszarenko, Uvin, Fjodorov, Hrolovics** és mások.

A Rendkívüli Bíróság elnökei: **Voronkevics, Milajev, Murasin, Nyikolajev, Prohorenko, Romanyenko, Ruszin, Tokár, Solom** és mások.

17.3. A MAGYAR-RUSZIN SZÁRMAZÁSÚ VOLOSIN A SZMERS KARMAIBAN

Miután a Vörös Hadsereg egységei Prágához közeledtek, **Volosin Avgusztinnak**¹⁷ családtagjai felajánlották, hogy kimenekítik Nyugatra, azonban ő nem élt ezzel a lehetőséggel. Otthonában várta sorsa beteljesülését.

Meg kell jegyeznem, **Botlik József** kutatásaiból tudjuk, hogy **Avgusztin Volosinnak** (a magyar forrásokban **Volosin Ágoston**) népes magyar gyökerekkel rendelkező rokonsága volt. Az ukrán történészek elhallgatják, hogy a néhai Kárpáti Ukrajna elnökének magyar volt az édesanyja, név szerint **Zom-**

¹⁵ **Komarnickij Vaszil Ivanovics** (Szokal, 1906-New York, 1981/1987) ügyvéd, Avgusztin Volosin küzdőtársa, a Kárpáti Ukrajna nagykövete, a kormány rádióadásáért felelős propagandistája. 1944-ben Pozsonyból az Egyesült Államokba menekült.

¹⁶ **Grendzsa-Donszkoj Vaszil Sztepanovics** (Ökörmező, 1897-Pozsony, 1974) újságíró. irodalmár, költő, szerkesztő. Avgusztin Volosin küzdőtársa, 1939-ben a Kárpáti Ukrajna orgánuma a *Nova Szvoboda* c. újság főszerkesztője. Elkerülte a megtorlást, Pozsonyban telepedett le, haláláig itt élt és tevékenykedett.

¹⁷ **Volosin, Avgusztin [Ágoston]** (Kelecsény, Máramaros vm., 1874. márc. 17. – Moszkva, 1946. júl. 11. v. 17.): g. kat. lelkész, tanítóképzői igazgató, Kárpáti Ukrajna miniszterelnöke. A szovjet uralom idején Volosin hazaárulóként volt megbélyegezve. A rendszerváltás után megváltozott ez a kép, jelenleg az ukránok az önálló Ukrajna megteremtésének egyik harcosaként tisztelik. Kárpátalja számos településén tiszteletére emléktáblát, szobrot állítottak. Ungváron, Huszton, Munkácson és más településeken nevét viseli egy-egy utca.

Avgusztin Volosin letartóztatása előtt. A szerző gyűjtése.

bory Emma. Édesapja, **Volosin János** ruszin származású, ekkor kelecsényi görögkatolikus lelkész, felmenői nagylucskai előnévvel a magyar nemesi rangot is kiérdemelték. Az apa által anyagilag támogatott fiú az ungvári magyar gimnáziumban érettségizett, teológiai tanulmányait a budapesti egyetemen kezdte és az ungvári papi szemináriumban fejezte be. 1897. március 22-én szentelték görögkatolikus lelkésszé, és Ungváron a ceholnyai görögkatolikus templom káplánja lett, ahol magyar nyelven is tartott szentmisét.

Ukrán életrajzírói bizonyára kínosnak tartják megemlíteni **Nagylucskay Sándort**¹⁸, aki a magyar honvédség kötelékében szolgált. 1939-ben, amikor megkezdődött Kárpátalja hegyvidéki területének visszafoglalása honvédek által, **Nagylucskay Sándor** már a Magyar Vezérkarhoz beosztott ezredesként szolgált, s ezen rangban, kémelhárító főökként vett részt a hadműveletekben. Ez azon momentumnál fogva különösen érdekes, hogy unokaöccse volt a visszacsatolt terület miniszterelnökének, **Avgusztin Volosinnak**.

¹⁸ **Nagylucskay Sándor** (Nagydobos, 1899. április 7.–Budapest, 1978) a Magyar Királyi Honvédség kötelékében szolgált, idővel egyre magasabb posztokba került. Tényleges szolgálatát 1918. augusztus 17-én kezdte meg. Egy, a vezérkarhoz beosztott tiszteket nyilvántartó iraton szerepel, hogy 1936. május 1-jén már őrnagyi rendfokozata van, s többek között birtokosa és kitüntetettje a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjének. 1937-ig viselte a Volosin családi nevet, majd ezt követően történelminek nevezhető lépést tett. Mivel az akkor még Bereg megyei – jelenleg munkácsi járási – Nagylucskán volt birtokuk, Nagylucskayra magyarosította a nevét. A Magyar Királyi Honvédség legrangosabb hadiakadémiáján, a Ludovikán is tanított. 1950 szeptemberében a Rákosi-kormány hadügyminisztériuma megvonta tőle a nyugdíját. 1958. december 4-én a honvédelmi miniszter 3307/1958. számú parancsával lefokozták. A rendszerváltás után a magyar honvédelmi miniszter 133/1991 sz. parancsával Nagylucskay Sándor eredeti rendfokozatát posztumusz visszaadta. Lásd bővebben: FISCHER ZSOLT: *Avgusztin Volosin elfeledett rokonsága*. <https://karpataljalap.net/2010/01/15/avgusztin-volosin-elfeledett-rokonsaga>

Nagylucskay Sándor ezredes, Avgusztin Volosin unokaöccse.

Forrás: <https://karpataljalap.net>

1945. május 15-én **Sibajlov**, a SZMERS századosa akciócsoportjával Prágában felkereste a Pidlipki út 12. szám alatti házat, ahol **Volosin Avgusztint**, Kárpáti Ukrajna elnökét először tartóztatta le.¹⁹ A házkutatás során elkobozták tőle a Prezidija Urjadu Pidkarpatszkoji Ruszi (Pidkarpatszka Rusz Minisztériumának Elnöksége) feliratú körpecsétet, továbbá az Ukrán Szabad Egyetem Rektori Hivatalának és irattárnak a kulcsait, ám ezúttal, talán taktikai okok miatt, szabadon engedték.

Azonban mintegy hat nap elteltével, május 21-én a SZMERS elfogatóparancsát a nyomozótisztek újra teljesítették, és Prága Szmihov nevű kerületében egy ház pincéjébe zárták.

Innen rövidesen repülőgéppel Moszkvába szállították. Az első kihallgatásra május 22-én került sor. **Volosint Vajndorf** őrnagy, a SZMERS Nyomozati Főosztályának nyomozója hallgatta ki. Összességében 8 alkalommal hallgatták ki: 1945. május 22-én, 24-én, június 5., 9., 12., 14., 19. és június 20-án.

A SZMERS szovjet kémelhárítási szervezet minden igyekezete meghíúsult, mert mégsem lett a Volosin-ügyből a Bródy-perhez hasonló bírósági tárgyalás. Számításuk nem jött be, mivel a 71 éves, beteg Volosin – 52 napi vizsgálati fogság után – a moszkvai NKVD lefortovi börtönében halálos beteg lett.

1945. július 11-én félbehagyták kihallgatását, és átszállították a butirszki börtön rabkórházába, életét megmenteni már nem tudták, 1945. július 19-én, 15 óra 20 perckor „szív-paralízisben”²⁰ elhunyt. Földi maradványait előre kitervelt szándékkal nyomtalanul eltüntették.

¹⁹ *Karpatszka Ukrajna*, Dohhánics, Korszun, Pahirja, 2009: 39.

²⁰ VEGES M. M., TURJANICA V. V., CSAVARGAI M.: *Szmerty prezidenta*. Uzsgorod, 1995. 28.; Volosin Avgusztin. *Tvori*. Uzsgorod, Grandzsa, 1995. 17.

Hasonlóan cselekedtek a kárpátaljai NKVD ítéletvégrehajtói is: a kivégzett Bródyt és társait az ungvári Kapos utcai temetőben titokban, jelöletlen helyen hantolták el. Azóta is sikertelenül folyik a két mártír sírhelyének felkutatása.

17.4. A VOLOSIN-KORMÁNY ELÍTÉLT TAGJAI A RÁCS MÖGÖTT

Volosin halála után a Prágában letartóztatott **Klocsurak Sztepan**²¹ gazdasági és védelmi, **Perevuznik Jurij**²² igazságügyi, **Dolinaj Mikola**²³ egészségügyi minisztert Párdubicébe vitték, majd repülőgéppel 1945. május 20-án a moszkvai Ljubjankára, május 22-én a lefortói börtönbe szállították, ahol a miniszterek ellen összevont bűnvádi eljárást indítottak, összesített, fabrikált vádakkal elítélték őket.

НКО — СССР	
ГЛАВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ КОНТРАЗВЕДНИ „СМЕРШ“	
ОРДЕР № 750	
11 июня 5 дня 1945.	
Выдан	_____
гов.	<i>Солованову</i>
на производство:	<i>Ареста и обыска</i>
	<i>Юличаев</i>
	<i>Степана Степановича</i>
по адресу	<i>по месту нахождения</i>
Место для печати	Начальник Главного Управления Контрразведки „Смерш“ Начальник 10 отдела Главного Управления Контрразведки „Смерш“ <i>[Signature]</i>
справка:	_____ Аrest санкционирован Прокурором СССР <i>Зем. Ткачев</i>

Klocsurak Sztepan a SZMERS által kiadott letartóztatási parancsa.

Forrás: RIZO, I. 2003. 66.

²¹ **Klocsurak Sztepan Sztepanovics** (Rahó-Csorna Tisza, 1895–Prága, 1980) újságíró, író, szerkesztő. Avgusztin Volosin küzdőtársa, a Kárpáti Ukrajna nagykövete, minisztere. 1945 májusában a SZMERS Prágában letartóztatta, 8 évre ítélték. Szabadulása után haláláig Prágában élt és alkotott.

²² **Perevuznik Jurij Jurijovics** (Szerednye, 1900–Prága, 1978) ügyvéd. Avgusztin Volosin küzdőtársa, a Kárpáti Ukrajna minisztere. 1945 májusában a SZMERS Prágában letartóztatta, 8 évre ítélték. Szabadulása után haláláig Prágában élt.

²³ **Dolinaj Mikola Petrovics** (1895–Prága, 1970) orvos, kultúrpolitikus. Avgusztin Volosin küzdőtársa, a Kárpáti Ukrajna nagykövete, egészségügyi, szociális minisztere. 1945 májusában a SZMERS Prágában letartóztatta, 8 évre ítélték. Szabadulása után haláláig Prágában élt.

1945. május 28-án szintén Prágában fogták el **Vaszil Romancsukot**, a Szics-Gárda körösmezői instruktorát, az egykori huszti rendőrfőnököt, akit 1945. június 1-jén Moszkvába szállítottak. 1946. február 27-én a Kárpátaljai Területi Bíróság 9 év börtönbüntetésre ítélte.²⁴

Az SZSZKSZ NKVD Rendkívüli Tanácsa 1945. december 26-án **Klocsurak Sztepan** gazdasági és védelmi minisztert, **Perevuznik Jurij** igazságügyi minisztert a szovjetellenes nacionalista szervezetekben való részvételért²⁵ nyolc-nyolc évi kényszermunkára ítélte, Vorkuta egyik táborába vitték őket.

Dolinaj Mikola egészségügyi minisztert az SZSZKSZ NKVD Rendkívüli Tanácsa 5 évi kényszermunkára ítélte hasonló vádak alapján. **Marija** nővére azonnal beadvánnyal fordult **M. Sz. Hruscsovhoz**, amelyben arra kérte, hogy mentse fel a büntetés letöltése alól, mivel testvérét ártatlanul vádolták meg. Azonban kérelmét a SZMERS kémelhárítási főosztályának vezetője 1946. május 6-án elutasította. Büntetésének letöltése után 1950. március 1-jén szabadult, és visszatért Prágába.

Balról jobbra: Bacinszkij Edmund, Mikola Dolinaj, Sztepan Klocsurak, Jurij Perevuznik. Forrás: RIZO, 1.2003.65.

A Volosin-kormány elítélt tagjai: **Bacinszkij Edmund**, **Perevuznik Jurij**, **Dolinaj Mikola** és **Klocsurak Sztepan** szabadulásuk után, 1955 és 1957 között – miután nem ismerték el szovjet állampolgárságukat – Csehszlovákiába repatriáltak.²⁶

²⁴ Az Ukrán Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Levéltára fond 6., 75837.sz. ügyirat, lap 39.

²⁵ KTÁL, fond 2558. - leírás 1. - ügyirat 5369. 12.

²⁶ OFICINSZKIJ ROMÁN: *Alternatíva. Ellenzéki mozgalom*. In: Kárpátalja 1919-2009 kultúra, politika, történelem. Főszerkesztő: FEDINEC CSILLA, VEHES MIKOLA. Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete. Budapest, 2010. 226.

Dmitrij (D. I.) Klimpus, a Szics-gárda egykori parancsnoka sem úszta meg a felelősségre vonást, akit 1944. december 8-án tartóztattak le. Kihallgatása idején az ellene felhozott vádakát visszautasította. Az 1945. január 21-én hozott rendelet értelmében ügyét lezárták, és az NKVD Donyeck megyei Jenakijevo melletti kényszermunkatáborába szállították.²⁷ Szabadulása után ügyészségi rendelettel **Dmitrij (D.I.) Klimpust**, valamint **Ivan Klimpust** és **Vaszil Klimpust** újra letartóztatták, mindhármuk ügyéről négy kötetnyi nyomozati anyagot gyűjtöttek össze. A rehabilitációs bizottság nem talált a szovjetellenes tevékenységükről semmilyen konkrét bizonyítékot, ettől függetlenül az SZSZKSZ NKVD Rendkívüli Tanácsa kémnek nyilvánította őket, akik szovjetellenes nacionalista csoportosulásban vettek részt, ezért mindhármukat 8 évi kényszermunkára ítélték.²⁸

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО.

Владимирское дело 55/3

по обвинению *К. Климуса*

Дмитрия Ивановича в преступлении

по делу ст. 58-3 УК РСФСР

0414698

0414698

1509

Надпись М. Геллер 11/11/44

Изданный 21. Января 1946 года

№ 94 книга

УПРАВЛЕНИЕ КОНТРАЗВЕДКИ СМЕРШ
4-го УКРАИНСКОГО ФРОНТА.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СССР
МИНИСТЕРСТВО ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НОИИ АССР

ЛИЧНОЕ УЧЕТНОЕ
ДЕЛО № *8100*
ССЫЛЬНО-ПОСЕЛЕНЦА

Фамилия *ПЕРЕВУЗНИК*

Имя *Юрия*

Отчество *Юрьевича*

а-4992

68224 5445

АДХ. №

ВАЯТО ... 100 г.
ЗАПИСНОЕ ... 100 г.

Dmitrij Klipmus és Jurij Pervuznik nyomozati dossziéinak borítója.
Forrás: RIZO, I. 2003. 70., 75.

Bircsák irodalmárt ügyészségi határozat nélkül 1945. szeptember 9-én jogtalanul tartóztatták le, majd csak munkácsi vizsgálati fogsága idején adták

²⁷ KTÁL, fond 2558. - leírás 1. - ügyirat 3742., 94.

²⁸ KTÁL, fond 2558. - leírás 1. - ügyirat 3740., 344.

ki ellene utólagos dátumozással az elfogatási parancsot. 1946. január 11-én a Rendkívüli Bíróság mint burzsoá-nacionalistát 20 évi kényszermunkára ítélte, és a közügyek gyakorlásától 5 évre eltiltotta.²⁹

1949. augusztus 11-én ugyancsak Prágában tartóztatták le **Juszkiv** rahói ügyvédet, a „Proszvita” szervezet elnökét, a *Nacija* újság felelős szerkesztőjét. Az általa jegyzett újság Kárpáti Ukrajna egyik hivatalos lapja volt. Az SZSZKSZ NKVD Rendkívüli Tanácsa 1949. július 19-én 10 évi kényszermunkára ítélte. A Mordvin Autonóm SZSZK-beli Javasz város melletti Dubravni táborba hurcolták. 1955. augusztus 12-én szabadult. 1989. április 26-án rehabilitálták.³⁰

A szovjet titkosszolgálat egyik elemző jelentése adatokat közöl arra vonatkozóan, hogy a Szics-gárda és az Ukrán Nemzeti Egyesülés tagjainak és hozzátartozóiknak ügyeivel a magyar kémelhárítás is foglalkozott. Adatokat gyűjtöttek azokról a Szics-gárdistákról is, akik szovjetellenes tevékenységet fejtettek ki, és akiket ráadásul az illegális szovjet szakszolgálat helyi képviselői is megfigyelés alatt tartottak. **Guzsva**, a Kárpáti Ukrajna huszti körzetének NKVD osztályvezetője feljebbvalóinak megküldött jelentésében utal arra, hogy a magyar kémelhárítás különféle nyomásgyakorló eszközöket vetett be a „szicsesek” ellen, akik közül sokan meghaltak a magyarokkal folytatott harcokban, mégis sokan vannak, akik részt vesznek a Szics-mozgalomban; legalább 10 hangadó van köztük, akik aktivizálódtak. Az „operatív listájukon” összesen 750 Szics-gárda tag szerepel. Kisebb-nagyobb ügyeket leszámítva nem aktivizálódtak, nem fejtenek ki ellenséges tevékenységet.³¹

17.5. A HALLGATÁSRA ÍTÉLT „VOLOSIN ÉS RENDSZERE”

A SZMERS mint front mögötti szovjet kémelhárítási szervezet 1944 novembere és 1945 júniusa között Kárpátalján, Szlovákia egyes településein, Prágában operatíván tartóztatta le a Kárpáti Ukrajna, illetve a Volosin-kormány tagjait, elsősorban **Volosin** elnököt, **Bracsajko**, **Revaj**, **Klocsurak**, **Perevuznik**, **Dolinaj**, **Bacsinszkij**, **Voron** minisztertársait és más magas rangú vezetőket; az akció nem, illetve alig keltett visszhangot a kárpátaljai polgárok körében. Aki tudomást szerzett a történelekről, az a hallgatást választotta, ha eljárt a szája, a besúgók feljelentést tettek, és máris vitték a rögtönítélő bíróság elé.

²⁹ KTÁL, fond 2558. - leírás 1. - ügyirat 3740., 7–8.

³⁰ KTÁL, fond 2558. - leírás 1. - ügyirat 5386., 48–49.

³¹ Az Ukrán Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Levéltára, fond 13., 372.sz. ügyirat, köt. 5, 455.

A. D. Krugljakov, Ungvár egykori kommandánsa, városparancsnoka visszaemlékezése szerint **Volosin** nevét nem volt szabad kiejteni, örökre el kellett felejtetni. Ez vonatkozott a SZMERS és az NKVD tisztikarra is, akiknek az volt a feladatuk, hogy különös kegyetlenséggel kell leszámolniuk a szovjetellenes erővel, Kárpátalja népe közül ki kellett szűrni az autonómistákat, a ruszinofil magyarbarát, az ukranofil németbarát, a ruszin-ukrán csehszlovákbarát, valamint a ruszin-ukrán Amerika-barát orientációjú politikát teljes meggyőződésből folytató politikusokat. Továbbá ki kellett vonni a közéletből a neves személyiségeket, a Vatikán-barát papokat és az európai polgári-keresztény értékeket felvállaló személyeket, a másként gondolkodó értelmiséget, mindazokat, akik csak gondolatban is akadályozni merték Kárpátalja Szovjetunióhoz való csatlósását.

A szovjethatalom megtorló gépezete az etnikai tisztogatások befejeztével Kárpátalja szláv népét belekényszerítette egy nagy cirkusz-játékba, amelyhez a szovjetbarát irányvonalat megtestesítő **Ivan Turjanica** pártvezér és kommunista társai asszisztáltak.

A katonai-politikai vezetés a szovjet impérium területszerző politikáját álarc mögé bújtatta, a kommunista demokráciát eljátszó szemfényvesztésnek számított a csehekét kiszorító Kárpátontúli Ukrajna és Néptanácsának létrehozása, úgymond a nép évszázados óhaját teljesítve egyesítették Podkarpatszka Ruszt a Szovjetunióval. Békésebb eszközökkel, retorziók nélkül is elérhették volna céljukat.

Az NKVD- és a SZMERS-jelentésekből kitűnik, hogy Sztálin katonai ellenőrző területet vélt felfedezni Kárpátaljában, ezért sürgette a hadizsákmánynak tartott terület anektálását.

A katonai stratégiák a második világháború után katonai támaszpontok telepítését tervelték ki. Geopolitikailag is alkalmasnak tartották a területet majdani szovjet hadjáratok előkészítésére és elindítására (lásd: a 1956-os forradalom Kárpátaljáról szervezett katonai vérbe fojtását, az 1968-as „prágai tavaszt”). Innen könnyebben lehetett ellenőrizni a fél Európára kiterjedő szovjet befolyási övezetet.

17.6. „VOLOSIN ÉS RENDSZERE” REHABILITÁLÁSA

Az 1990–1991-es években Ukrajna függetlenségéért küzdő országos mozgalomba a kárpátaljai ukrán patrióták is bekapcsolódtak. Programjukba felvették „Volosin és rendszere”, illetve a Kárpáti Ukrajna és a Szics-gárda

elítelt, GULAGot megjárt vagy odahalt tagjainak, tisztségviselőinek haszthatatlan rehabilitálását.

A veterán korú túlélők kezdeményezésére a Huszt melletti Vörös mezőn, az egykori csatahelyszínen emléparkot avattak fel. A megyei szintű koszorúzással egybekötött megemlékezésen a RUH meghívottjaként, mint a KMKSZ felelős titkára, a *Kárpátalja* c. lap főszerkesztője, **Mankovits Tamás** mellett jelen sorok írója is részt vett, és a megbékélés jegyében az ukrán és magyar zászlócsereben is közreműködtünk.

Huszt, Ökörmezőn, Ungváron, Munkácson és más településeken, kiemelten **Avgusztin Volosin** szülőfalujában, Kelecsényben is népes megemlékezéseket tartottak, emléktáblákat lepleztek le.

Az „önálló kárpátukrán állam” kikiáltásának 60. évfordulójára nagyszabású, államilag szervezett rendezvénysorozattal emlékeztek. 1999 márciusában a Huszt melletti Vörös mezőn felavatták, majd a görögkatolikus papok felszentelték az elesett Szics-gárdisták emlékművét. Az ungvári egyetemen a Kárpáti Ukrajna rehabilitált hőseiről emlékkiállítás és tudományos konferenciát rendeztek.

Az ezredforduló után sokan felkapták a fejüket a hirre, és megdöbbenéssel vették tudomásul Ukrajna államelnöke, Leonyid Kucsma 2002. március 15-én kiadott 257. számú rendeletét. Ebből idézek: *„Az ukrán államiság megszilárdításáért vívott harcban betöltött kiemelkedő szerepéért Volosin Avgusztin Ivanovicznak, aki Kárpát-Ukrajna elnöke volt 1939-ben, posztumusz az Ukrajna Hőse címet adományozom, és az Állami Érdemrenddel kitüntetem”*. Ezzel állami szinten is megtörtént Volosin és rendszere, valamint a Szics-gárda teljes rehabilitációja.

Azóta megsokasodtak a Kárpáti Ukrajnával, Volosin elnök és küzdőtársai életével foglalkozó – sokszor magyarellenességet is hangsúlyozó – könyvek, tanulmányok, dokumentumfilmek és más közlések.

A kárpátaljai magyar közösség hiteles tájékoztatása érdekében, Volosin, Kárpáti Ukrajna és a Szics-gárda témájával kapcsolatban az első ukrán-magyar eszmecsere 2008. június 3-án került sor. A vereckei emlékmű, a magyar-szláv, ezen belül a magyar-ukrán történelmi kapcsolatok volt a fő témája annak a kerekasztal-tanácskozásnak, amelyet a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK), az UMDSZ és az Ungvári Nemzeti Egyetem történelem kara szervezett az Ungvári Nemzetiségi Központban magyarországi és ukránjai történészek részvételével. A rendezvény moderátora jelen sorok írója volt. Az aktuális magyar-szláv kapcsolatokról mások

mellett **Zubánics László** történész, **Mandrik Ivan** történészprofesszor, **Botlik József** magyarországi történész fejtette ki gondolatait. Az utóbbi hozzászóló az elesett Szics-gárdisták kapcsán megjegyezte: a pontos szám megállapításához további vizsgálatok szükségesek, s egyúttal arra kérte az ukrán kollégákat, hogy ők is kutassanak az ukránjai levéltárakban.

Két év múlva, 2010. február 26-án a beregszászi Európa–Magyar Házban *a nemzetiségi politikai és határ menti regionális együttműködés a Kárpát-medencében* témakörben nemzetközi tudományos konferencia zajlott *A magyar-ukrán közös múlt és jelen összekötő és elválasztó „fehér foltjai”* címmel a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) és a MÉKK szervezésében.

Az eszmecsere magyar (**Dupka György, Zubánics László, Botlik József**) és doktorandusz tanítványai: **Bicsák Péter, Bánszki Hajnalka**) és ukrán (**Alekszej Korszun, Olekszandr Pahirja**) történészek vettek részt. A jelen lévő történészek a KMMI keretében megalakították az ukrán–magyar történészek analitikai csoportját, amely a továbbiakban folytatta a magyar-ukrán közös múlt és jelen összekötő és elválasztó fehér foltjainak a feltárását, elemzését. A nemzetközi tudományos konferencia anyaga könyv alakban is megjelent.³²

A GULAG-GUPVI Emlékév keretében, a Gulág Emlékbizottság támogatásával 2017. december 28-án megnyílt az ungvári Duhnovics-házban a Sztálinizmus Áldozatai Kárpátaljai Emlékmúzeuma (a későbbiekben az állandó kiállítás anyagának a munkácsi vármúzeum adott otthont). A megnyitó ünnepség keretében került leleplezésre a kommunista diktatúra által meghurcolt kárpátaljai hazafiak (**Bródy András** miniszterelnök, **boldog Romzsa Tódor** püspök, **Kovács Vilmos** költő, polgárjogi harcos, **Avgusztin Volosin** miniszterelnök mellszobra; alkotó: **Mihaljo Beleny**).

Egyetértünk **Botlik Józsefnek** a beregszászi konferencián elhangzott véleményével, miszerint **Bródy András** és **Avgusztin Volosin** mártír sorsában az a közös, hogy csaknem fél évszázadig megbélyegzettek voltak. Mint

³² *A magyar-ukrán közös múlt és jelen: összekötő és elválasztó „fehér foltok”*. A nemzetközi tudományos konferencia anyaga könyvalakban is megjelent (2010. február 26.). Szerzők: **Zubánics László, Botlik József, Korszun Alekszej, Bicsák Péter, Bánszki Hajnalka, Pahirja Olekszandr, Dupka György, dr. Tóth Mihály, Doma István, Halász József, Mihók Richárd, Illár Krisztina**. A kiadványt összeállította, szerkesztette: **Zubánics László**. Fordítók: **Balla Antónia, Kosztyó Gyula**. Az ukrán nyelvű szövegek kontrollszerkesztője: **Fuchs Andrea, Terescsenko Katalin**. Szerk. **Csordás László**. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 209. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2011. 190 oldal. (Ebből 111 oldal magyarul és 79 oldal ukránul közreadott tanulmány, előadás.) <https://mek.oszk.hu/12400/12472/12472.pdf>; <http://mek.oszk.hu/12400/12472/>, Számláló: 3227. (2023.09.12.)

mondja: „Bródy a ruszinsága, Volosin az ukránsága miatt esett áldozatul a kommunista diktatúrának. A sors fintora, hogy Bródy hivatalos rehabilitációs folyamata indult előbb, 1988/1989 fordulóján fia, ifjabb Bródy András kemény, kitartó harcával, az illetékes hatóságokkal szemben. Küzdelme sikerrel járt. Volosin Ágoston személyének igazolására, jóvátételére csak fokozatosan, egy évtized fordulataival került sor. Először az amerikai ukrán emigráció kezdeményezte, majd a Szics-gárda túlélői, rehabilitálási folyamatát az államhatalom végezte el, amelynek csúcsa 2002-ben az Ukrajna Hőse kitüntetés posztumusz adományozása lett. Bródy eközben továbbra is megbélyegzett maradt.

Ruszin vagy ukrán? Tettük fel a kérdést az előadásunk/dolgozatunk elején. Ma már, a 20. század első évtizedének a végén erre nem lehet vagylagos választ adni. Mind Bródy, mind Volosin egyaránt fontos személyiségei mind a magyar, mind az ukrán történelemnek. Mindegyikük a helyi, kárpátaljai szláv lakosság felemelkedéséért küzdött ruszin, illetve ukrán szellemi alapon. Kettős identitásuk, görögkatolikus hitük következtében ezért váltak a magyar–ukrán megbékélés sarkalatos, összekötő alakjaivá. Emiatt különösen fontos, hogy az ukrán történetírás végre szakítson az 1938/1939–1944 újbóli kárpátaljai magyar korszak negatív megítélésével, a „fasiszta leigázás évei” idejémtől, tudománytalan, előítéletekkel teli szövegemével és Bródy személyének a megbélyegzésével.”³³

Botlik József fentebb idézett érvelésére válaszolva **Alekszej Korszun** ukrán történész realitásokra épülő, **Bródyról** és **Volosinról** megfogalmazott véleménye is elfogadható és gondolatébresztő számunkra. Szerinte: „Teljesítették népiükkel szembeni polgári kötelezettségüket. Mindkettőjüknek szinte egy időben azonos sorsuk volt – a szovjethatalom áldozataivá váltak, amely nem kívánta egyiküket sem maga mellett látni, még csak vazallusi minőségükben sem. Mint a Podkarpatszka Rusz – Kárpát-Ukrajna egykori politikai tényezőit, nevüket besározták és évtizedekre kikerültek a kollektív emlékezetből.

Az egyetlen dolog, amiben különböztek, a személyes politikai nézeteik voltak: egyikük ruszofil nézeteket vallott, Magyarországra orientálódva, ugyanis éppen ezzel az országgal hozta összefüggésbe vidéke jövőjét; a másik – ukranofil volt, aki Németország segítségével remélte biztosítani Kárpát-Ukrajna területi függetlenségét, idővel pedig a majdani független állam szerves részévé tenni a kárpátoroszló népet. Az is érthető, miért éppen Németországtól várta a segítséget: abban az időben éppen ez az ország volt

³³ A magyar–ukrán közös múlt és jelen: összekötő és elválasztó „jehér foltok”. 2011, 34.

Európa legerősebb, legtekintélyesebb állama, amelynek politikai támogatását több ország szeretne volna a magáénak tudni, vagy vele esetleg politikai szövetségre lépni. Nem volt kivétel e tekintetben sem Magyarország, sem a Szovjetunió, sem pedig Kárpát-Ukrajna. Ami Avgusztin Volosint illeti, az ő rehabilitációjára csak 1991 szeptemberében került sor.”³⁴

Volosin bronzszobra Ungváron, az Ung partján. A szerző gyűjtése.

Bródy Andrást a szovjet hatóság még 1989. november 9-én, míg **Avgusztin Volosint** a függetlené vált Ukrajna hatósága 1991 szeptemberében rehabilitálta.

(Folytatása következik.)

³⁴ Ugyanott: 36.

